

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาทศพิธราชธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาทศพิธราชธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ทศพิธราชธรรมในการดำเนินชีวิต โดยการวิเคราะห์เนื้อหา จากการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑. ทศพิธราชธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปกครองเพื่อให้เกิดผลสำเร็จในด้านการบริหารจัดการแก่ผู้มีอำนาจ ทั้งด้านการปกครอง เป็นผู้นำ หรือผู้บริหารให้ประสบความสำเร็จ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมนั้นคือ ทศพิธราชธรรม ซึ่งผู้วิจัยจึงได้ศึกษาทศพิธราชธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ จึงพบว่า

ทศพิธราชธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงประวัติและความเป็นมาของทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการคือ (๑) ทาน (๒) ศีล (๓) การบริจาค (๔) ความซื่อตรง (๕) ความอ่อนโยน (๖) ความเพียร (๗) ความไม่โกรธ (๘) ความไม่เบียดเบียน (๙) ความอดทน (๑๐) ความเที่ยงธรรม ในมหาหังสชาดกที่ออกมาจากพระโอษฐ์ของพระเจ้ากรุงพาราณสีพระนามว่าสังยมา ที่ตรัสตอบแก่พระยาหังสชื่อว่าธรรมา ซึ่งพระราชกษัตริย์เป็นผู้ปกครองแผ่นดินในอดีตกาลก็ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม คือทรงปกครองโดยธรรม ความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าที่ทรง

สอนเรื่องทศพิธราชธรรม เพราะหลักการสำคัญในการกล่อมเกลารามณ์ หรือเป็นธรรมที่หล่อเลี้ยงอารมณ์ของคนที่เป็ผู้นำเพื่อให้ผู้นำสามารถกำกับ และควบคุมอารมณ์ของผู้นำให้สามารถบริหารจัดการอารมณ์ และความรู้สึกของตัวเองให้มี (๑) สุขภาพจิตดี (๒) คุณภาพจิตดี (๓) สมรรถภาพจิตดี ทศพิธราชธรรม จึงต้องเน้นไปที่การพัฒนาให้ผู้นำ หรือผู้ปกครองมีความฉลาดทางอารมณ์ เหตุผลสำคัญคือ (๑) ผู้นำจะต้องเข้าไปสัมพันธ์กับคนหมู่มาก อีกทั้งสามารถให้คำแนะนำแก่คนจำนวนมาก (๒) ผู้นำจะต้องมีความฉลาดทางอารมณ์ เพราะว่าคนหรือกลุ่มคนที่จะเป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองได้นั้นจำเป็นจะต้องมีอารมณ์ที่สงบนิ่ง ไม่ต้องเป็นทาสของกิเลสที่เข้ามาทำลายการตัดสินใจของผู้นำ ฉะนั้น ผู้นำ หรือผู้ปกครอง คือคนหรือกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการนำคนหรือกลุ่มคนให้บังเกิดความพอใจโดยธรรม คำว่า โดยธรรม

ความสำคัญของหลักคำสอนเรื่องทศพิธราชธรรม กล่าวถึงผู้นำ หรือปกครองครองย่อมได้รับการเรียกขานว่า ราชา ภาษาบาลีจึงใช้คำว่า ธมฺเมน ปเร รมฺเชติ หมายถึง ผู้ที่ทำให้คนอื่นพึงพอใจโดยธรรม จึงเรียกว่า ราชา ฉะนั้น คำว่า โดยธรรม หมายถึง ทศพิธราชธรรม ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำ หรือผู้ปกครองให้ได้ชื่อว่าเป็น ราชา หลักคำสอนเรื่องทศพิธราชธรรมปรากฏอยู่ในมหาหังสาชดก ส่วนการอธิบายความเรื่องทศพิธราชธรรมของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายว่าทศพิธราชธรรมเป็นธรรมสำหรับท่านผู้ใหญ่ในแผ่นดิน ผู้นำ และผู้ปกครองรัฐพระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนนักปกครองโดยทั่วไป มีหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติ และเป็นข้อปฏิบัติคือ ทาน (ทาน) ให้ปันช่วยประชา คือ บำเพ็ญตนให้เป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองต้องอนุเคราะห์ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข และอวิโรธน์ (ความเที่ยงธรรม) คือ ประพฤติมิให้ผิดจากศาสนธรรมอันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้งเป็นต้น

๒. หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

ในการพัฒนาคุณภาพ หรือประสิทธิภาพของทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการให้มีประโยชน์มากขึ้น ผู้ปฏิบัติยังต้องใช้หลักธรรมอื่น ๆ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรม จะสามารถนำมาใช้เป็นหลักการเบื้องต้นในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม องค์กร หรือสถาบันที่เกิดความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม เพราะเป็นหลักการที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเมตตา หรือความปรารถนาดีต่อกัน และเน้นความเป็นเอกภาพ ระหว่างความประพฤติและความเห็นในประเด็นของความขัดแย้งของกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงเป็นหลักธรรมที่สนับสนุนต่อทศพิธราชธรรมที่จะทำให้ผู้บริหาร หรือผู้นำจะต้องนำไปปฏิบัติควบคู่กับหลักทศพิธราชธรรม ดังนั้น จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ คือ จึงพบว่า

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรม โดยแบ่งออกเป็น หลักไตรสิกขา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรม และเป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลที่เป็นผู้นำต่าง ๆ ต้องมีหลักธรรมนี้จึงจะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้นำที่ดีได้ตามหลักพระพุทธศาสนา มี ๓ ประการคือ (๑) ศีล เป็นเครื่องมือควบคุมความประพฤติ ทำให้กายวาจาเรียบร้อยงดงามอยู่ในระเบียบ เป็นข้อห้ามในลำดับเบื้องต้น ตามพระโอวาทของพระพุทธเจ้า เช่น ศีล ๕ เป็นต้น (๒) สมาธิ คือ อากาโรที่ใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวอย่างต่อเนื่อง หรือ อากาโรที่ใจหยุดนิ่งแน่วแน่ อันจะก่อให้เกิดทั้งกำลังใจ กำลังปัญญา และความสุขแก่ผู้ปฏิบัติในเวลาเดียวกัน (๓) ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ในกองสังขาร มนุษย์จะเกิดปัญญาได้ต้องอาศัยประสาทสัมผัสทางการรับรู้ทั้งอายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์

เรื่องศีล สมาธิ และปัญญา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรม ถือว่าเป็นกระบวนการของการพัฒนาบุคคลที่เป็นผู้นำต่างๆ ต้องมีหลักธรรมดังกล่าวแล้ว สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรม และเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวและประสานใจคนไว้ในความสามัคคี มีองค์ ๔ คือ (๑) ทาน หมายถึง การให้ คือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือกัน (๒) ปิยวาจา หมายถึง การกล่าวคำพูดอันเป็นที่รัก อ่อนหวาน สมานสามัคคีให้เกิดไมตรี (๓) อตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (๔) สมานัตตตา หมายถึง การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย คือ ความปฏิบัติตนสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์ โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

อภัยทาน เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรม โดยใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งเพื่อจะนำไปสู่สันติภาพ กล่าวคือ การให้อภัยระหว่างบุคคลเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม การปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลการให้อภัย เป็นการตอบสนองทางแรงจูงใจ อารมณ์ การคิดและพฤติกรรม ให้มีแนวโน้มของการปรองดองความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากขึ้น อภัยทาน เป็นการให้ที่เป็นมหาทาน คือ เป็นทานอันยิ่งใหญ่

หลักธรรมสนับสนุนต่อทศพิธราชธรรม โดยแบ่งออกเป็น หลักสัปปุริสธรรม ๗ เป็นหลักธรรมสนับสนุนต่อทศพิธราชธรรม และ เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลที่เป็นผู้นำต่างๆ ต้องมีหลักธรรมดังกล่าวจึงจะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้นำที่ดีได้ตามหลักพระพุทธศาสนา ๗ ประการคือ (๑) เป็นธัมมัญญู หมายถึง ผู้รู้จักเหตุ (๒) เป็นอัตถัญญู หมายถึง ผู้รู้จักผล (๓) เป็นมัตตัญญู หมายถึง ผู้รู้จักประมาณ (๔) เป็นกาลัญญู หมายถึง ผู้รู้จักกาลเวลา (๕) เป็นปริสัญญู หมายถึง ผู้รู้จักชุมชน คือ รู้จักบริษัท (๖) เป็นปุคคลัญญู หมายถึง ผู้รู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอาศัย ความสามารถ และคุณธรรมว่า ใครยิ่งหรือหย่อนอย่างไร

เพื่อปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยถูกต้อง เช่น ควรคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี หลักราชขอปธานิยธรรม ๗ ประการ เป็นหลักธรรมสนับสนุนต่อทศพิธราชธรรม และเป็นหลักธรรมสำหรับนักปกครองมี ๗ ประการคือ (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ลบล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม ตามที่วางไว้เดิม (๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง (๕) บรรดากุลสตรีกุลกุมารทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูก

ข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ (๖) เคารพสักการะบูชาเจดีย์ (๗) จัดให้ความอารักขา คุ่มครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นโดยผาสุก และหลักสาราณียธรรม เป็น หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับทศพิธราชธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อความไม่วิวาท

เพื่อความสามัคคี มี ๖ ประการ คือ (๑) เมตตาการุณยธรรม การเข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อน สพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับ เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้ เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่ เคารพ (๒) เมตตาวิจิตรกรรม การเข้าไปตั้งวิจิตรกรรมประกอบด้วยเมตตา (๓) เมตตาโมกขกรรม การเข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา (๔) สาธารณโกศิตา การ แบ่งแยกกลางทั้งหลายอันประกอบด้วยธรรม (๕) สีสสามัญญตา ความเป็นผู้มีศีลเสมอกันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท (๖) ทิฏฐิสามัญญตา ความเป็นผู้เสมอกันด้วยทิฏฐิความเห็น คือ เป็นผู้มีความเห็น มีทัศนะแนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเช่น รูปแบบการดำเนินชีวิต ระบบการเมือง การปกครองที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือความเป็นเอกภาพในเรื่องเดียวกัน

หลักพรหมวิหาร ๔ คือ เป็นหลักธรรมสนับสนุนต่อทศพิธราชธรรม และเป็น หลักธรรมสำหรับนักปกครอง เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน มี ๔ ประการ ได้แก่ (๑) สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน (๒) ทมะ คือ ความข่มใจ ฝึกตนเองให้ข่มใจไม่ให้โกรธ ข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดี (๓) ขันติ ความอดทน ต้องมีความอดทนต่อความยากลำบากที่ เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกับคนอื่น (๔) จาคะ คือ เสียสละ เสียสละทรัพย์สินเงินทอง เสียสละ ความสุขส่วนตัวเพื่อบุคคลผู้มีพระคุณ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือคนอื่น บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทิฐิมานะ ร่วมงานกับคนอื่นได้ มีใจกว้างขวาง ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน และพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมสนับสนุนต่อทศพิธราชธรรมมีองค์ประกอบ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาให้คนอื่นมีความสุข (๒) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้คนอื่นพ้นทุกข์ (๓) มุทิตา หมายถึง ความยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุข (๔) อุเบกขา หมายถึง ความมีใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงเพราะรักเพราะชัง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่ พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง

ส่วนหลักธรรมที่เป็นข้าศึกต่อทศพิธราชธรรม โดยแบ่งอคติ ๔ เป็นหลักธรรมที่เป็น ข้าศึกต่อทศพิธราชธรรม และหลักธรรมที่ส่งเสริมความยุติธรรมนี้เป็นสิ่งจำเป็น มีอยู่ ๔ อย่างคือ (๑) ฉันทาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะรักกัน (๒) โทสาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน (๓) โมหาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะหลง (๔) ภยาคติ หมายถึง ลำเอียงเพราะกลัวหรือเพราะ และอกุศลมูล เป็นหลักธรรมที่เป็นข้าศึกต่อทศพิธราชธรรม ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น กรรม หรือ เจตนา เป็นตัวชี้้นำการกระทำของมนุษย์ ดังพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าว

เจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลลงใจแล้ว จึงทำกรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ โดยการชักนำด้วย ธรรมที่เป็นคุณสมบัติของจิต (เจตสิก) ได้แก่ กิเลสที่เป็นรากเหง้าของอกุศล ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะเป็นต้น

ปัญจธรรม เป็นหลักธรรมที่เป็นข้าศึกต่อทศพิธราชธรรม ปัญจธรรมเป็นธรรมเครื่อง เน้นชา คือเป็น กิเลสตัวปั่น ปั่นใจให้ทุกข์ ปั่นหัวใจให้เรื่องมาก ทำให้ยึดเยื้อ เย็นเยื้อ ยืดยาว ล่าช้า วกวน วุ่นวาย สลับซับซ้อน ทำให้เขวห่างหรือไกลเชือนเฉือนออกจากความเป็นจริงง่าย ๆ ปัญหาที่ยังไม่มี ก็ทำให้มีขึ้น ปัญหาที่มีอยู่แล้วก็ไม่อาจแก้ไขอย่างตรงไปตรงมาตามเหตุ แต่กลับทำให้ ยุ่งยากซับซ้อนยิ่งขึ้น เป็นตัวบงการพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์พลาญไปมา ชัดแย้ง แข่งขัน แย่งชิงกัน ตลอดจนก่อสงครามระหว่างพวกระหว่างฝ่าย และอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นหลักธรรมที่เป็นข้าศึก ต่อทศพิธราชธรรมแบ่งออกเป็น (๑) กายทุจริต ๓ ประการ คือ ๑) ปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ ๒) อทินนาทาน คือ ลักทรัพย์ ๓) กาเมสุมิฉฉาจาร คือ ประพฤติผิดในกาม (๒) วจีทุจริตมี ๔ ประการคือ ๑) มุสาวาท คือ พูดเท็จ ๒) ปิสุณวาจา คือ พูดส่อเสียด ๓) ผรุสวาจา คือ พูดคำหยาบ ๔) สัมผัปปลาปะ คือ พูดเพ้อเจ้อ (๓) มโนทุจริตมี ๓ ประการคือ ๑) อภิชฌา คือ โลภอยากได้ของ ผู้อื่น ๒) พยาบาท คือ คิดร้ายผู้อื่น ๓) มิจฉาทิฎฐิ คือ เห็นผิดครองครองธรรม ดังนั้นการ ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ นี้เป็นไปตามอำนาจของกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่ ครอบงำจิตใจ ของแต่ละบุคคล เพราะฉะนั้น คิดชั่วก็เป็นทุกข์ทางใจ พูดชั่วก็เป็นทุกข์ทาง วาจา ทำชั่วก็เป็นทุกข์ทางกาย นี้เรียกว่า คิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่ว ล้วนแล้วแต่เป็นเหตุให้เกิดความ ทุกข์ทั้งสิ้น ขอให้ทุกท่านงดเว้นจากการทำชั่วทางกาย วาจา ใจ แล้วมาประพฤติดีด้วยกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า คิดดี พูดดี ทำดี ซึ่งเป็นเหตุของการเกิดสุข

๓. แนวทางการประยุกต์ใช้ทศพิธราชธรรมในการดำเนินชีวิต

หลักทศพิธราชธรรม เป็นหลักปฏิบัติสำหรับการกำกับ ควบคุม และพัฒนาอารมณ์ของ ผู้นำให้มีความฉลาดทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น เหตุผลสำคัญเพราะผู้นำ หรือผู้ที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความ พอใจตามที่เรียกขานว่าราชา นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีจิตใจที่สงบนิ่ง ในขณะที่เผชิญหน้ากับ อารมณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบจิตใจของตัวเอง ความนิ่งจึงมีผลต่อการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ของบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นราชา ที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น จากวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ จึงพบว่า

แนวทางการประยุกต์ใช้ทศพิธราชธรรมในการดำเนินชีวิต กล่าวถึงวิเคราะห์แนว ทางการประยุกต์ใช้ทศพิธราชธรรมในการดำเนินชีวิต หลักทศพิธราชธรรม หรือราชธรรม ก็สามารถนำมาเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ที่ประสงค์จะให้เป็นคุณธรรมสำหรับพระราชา ผู้ปกครอง และผู้นำในระดับต่างๆ มี ๑๐ ประการ คือ (๑) ทาน การให้ในที่นี้ หมายถึง ให้อวัยวะภายนอก (๒) ศีล คือ ภาวะปกติไม่มีอะไรรบกวน (๓) การบริจาค คือ การให้ ซึ่งเป็นการให้ในทางจิตใจไม่ต้องมีผู้รับก็ได้ ซึ่งต่างจาก ทาน ซึ่งให้อย่างมีผู้รับ (๔) ความซื่อตรง คือ ความเปิดเผยไม่เกิดโทษภัย เป็นที่ไว้วางใจของบุคคลทั่วไป (๕) ความอ่อนโยน คือ ความอ่อนโยนภายนอกและต่อบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นการสร้างสรรค์ ความสามัคคีต่อกัน มุ่งประโยชน์ต่อทุกฝ่าย (๖) ความเพียร คือ ตบะ ไม่ท้อถอย มีความบากบั่น มีคุณสมบัติเฉพาะลาภยุกีเลสความชั่วทั้งปวง (๗) ความไม่โกรธ คือ ความไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น (๘) ความไม่เบียดเบียนหรือ อวิหิงสา ได้แก่ การไม่กระทบตนและผู้อื่น หรือไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น (๙) ความอดทน หรือขันติ คือ ทนได้ คอยได้ เมื่อคอยได้ทนได้ ย่อมสมควรแก่ความเป็นผู้ที่ทำอะไรสำเร็จ ยิ่งเป็นผู้ใหญ่ด้วยแล้วต้องอดทนต่อความไม่ฉลาดของผู้้น้อยเป็นอย่างมาก (๑๐) ความเที่ยงหรือ อวิโรธนะ คือ ความไม่มีพิรุณ คือ ไม่มีความผิดไปจากแนวทางที่ถูกต้อง ที่จะนำมาซึ่งความผิดพลาดทั้งปวง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง ศีลทศพิธราชธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ตามที่ได้สรุปผลการวิจัย และพบว่ามีเรื่องอื่น ๆ ที่น่าสนใจนอกเหนือไปจากที่ได้ศึกษามาแล้ว ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์ทศพิธราชธรรมกับผู้นำทางการเมืองตามที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
๒. ศึกษาวิเคราะห์ทศพิธราชธรรมกับผู้นำสตรีในคัมภีร์พระพุทธานุสาวเถรวาทและในสังคมไทย
๓. ศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของทศพิธราชธรรมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุสาวเถรวาท